УРАЗЛИВИЙ ТА БЕЗПОРАДНИЙ СТАН ОСОБИ: ДОКУМЕНТИ, ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ ВС, ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ УРАЗЛИВОГО ТА БЕЗПОРАДНОГО СТАНУ ОСОБИ В СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ, КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ В УКРАЇНІ[1]

Верховний Суд

Анотація. Тематичну добірку рубрики «Судова практика» присвячено розмежуванню уразливого та безпорадного стану потерпілої особи в кримінальному праві України і ролі експертиз у встановленні таких станів. Основу становить правова позиція Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду з постанови від 02.11.2021 у справі № 750/5031/18 (провадження № 51-2761км21). Суд розглянув касаційні скарги у справі про вербування громадянок України з використанням їх уразливого стану для сексуальної експлуатації в Об'єднаних Арабських Еміратах (ч. 2 ст. 149 КК України) і залишив вирок без змін. За п. 2 примітки до ст. 149 КК уразливий стан буває двох видів: стан, що позбавляє або обмежує здатність особи усвідомлювати свої дії чи керувати ними, ухвалювати самостійні рішення, чинити опір, та збіг тяжких особистих, сімейних чи інших обставин. Висновок про нього може ґрунтуватися як на результатах медичної, психологічної, психіатричної або комплексної експертизи, так і на сукупності доказів тяжких обставин (у справі це кредитна заборгованість потерпілих, їхні показання, дані оперативно-розшукових заходів); доводи захисту про обов'язковість комплексної психолого-психіатричної експертизи визнано безпідставними, бо уразливість потерпілих не була зумовлена їхніми фізичними чи психічними властивостями. Уразливий стан є оцінним поняттям і ставиться у вину, якщо обвинувачений його усвідомлював. Добірку доповнюють анотації навчальних посібників «Прецедентне право Європейського суду з прав людини щодо захисту прав уразливих верств населення» (О. О. Гайдулін, В. Ю. Худолей, І. М. Шаркова) та «Актуальні проблеми кримінально-правової кваліфікації» (за заг. ред. В. В. Топчія, 2017), тлумачення фізіологічного й соціального різновидів уразливого стану і стаття юридичної фірми «Ярослав Гришин та Партнери» (2017). Її автори зіставляють вживання понять у ст. 67, 135, 143, 144, 152, 153, 314 та 149, 258-1, 303 КК України, аналізують ухвали Верховного Суду України й поділяють обидва стани на фізичний і психічний: психічна безпорадність означає неможливість усвідомити характер дій, що вчиняються з особою, а психічна уразливість полягає в неможливості повною мірою усвідомити значення власних дій і розглядається як аналог обмеженої осудності на боці потерпілого. Матеріал корисний судовим експертам, слідчим і суддям для формулювання питань експертизи та оцінки її висновків.

Ключові слова: уразливий стан, безпорадний стан, торгівля людьми, стаття 149 КК України, Верховний Суд, правова позиція, психологічна експертиза потерпілого, комплексна психолого-психіатрична експертиза, оцінне поняття, кримінально-правова кваліфікація, обмежена осудність.

Vulnerable and Helpless State of a Person: Documents, the Supreme Court's Legal Position, Concepts, Features and Specifics of Legal Qualification in Court Proceedings and Criminal Law of Ukraine

Verkhovnyi Sud.

Abstract. This thematic digest deals with the distinction between the vulnerable and the helpless state of a victim under the Criminal Code of Ukraine and with the role of expert evidence in establishing these states. Its core is the legal position of the Criminal Cassation Court within the Supreme Court in its ruling of 2 November 2021 in case No. 750/5031/18, which upheld the conviction of two persons for recruiting Ukrainian women by exploiting their vulnerable state for sexual exploitation in the United Arab Emirates (Article 149(2) of the Criminal Code). Relying on the statutory note to Article 149, the Court identified two forms of vulnerability: a state that deprives a person of or limits the capacity to understand or control one's actions, make independent decisions and resist, and a combination of severe personal, family or other circumstances. A finding of vulnerability may rest on medical, psychological, psychiatric or comprehensive expert examination, or on the totality of evidence of hardship, such as the victims' debts and testimony; a comprehensive psychological and psychiatric examination was held unnecessary, as the victims' vulnerability did not stem from physical or mental characteristics. The digest also summarises two textbooks, on European Court of Human Rights case law concerning vulnerable groups and on problems of criminal law qualification, and reproduces a 2017 article by the law firm Yaroslav Hryshyn and Partners. That article compares the use of both concepts across the Criminal Code and earlier case law and divides each state into physical and mental forms, treating mental vulnerability as a victim-side analogue of diminished responsibility. The material is useful to forensic psychologists, psychiatrists, investigators, prosecutors and judges framing expert questions and evaluating expert opinions.

Keywords: vulnerable state, helpless state, human trafficking, Article 149 of the Criminal Code of Ukraine, Supreme Court, legal position, forensic psychological examination, psychological and psychiatric examination, evaluative concept, criminal law qualification, diminished responsibility.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 13.07.2022.*

Повний текст

1. Правова позиція Верховного Суду. Використання уразливого стану потерпілої особи як спосіб торгівлі людьми (ст. 149 КК) має місце у випадку, коли обвинувачений використовує стан людини, який позбавляє або обмежує її здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям, а також який виникає у разі збігу тяжких особистих, сімейних чи інших обставин. Застосування обвинуваченим вказаного способу вчинення кримінального правопорушення може ставитися йому у вину, якщо він усвідомлював, що потерпілий перебуває в уразливому стані.

Детальніше з текстом постанови від 02.11.2021 у справі № 750/5031/18 (провадження № 51-2761км21) можна ознайомитися за посиланням https://reyestr.court.gov.ua/Review/100919043

Тезиси правової позиції ВС: Висновок суду про наявність або відсутність уразливого стану потерпілої особи та його використання обвинуваченим під час вчинення кримінального правопорушення може базуватися як на результатах експертизи щодо потерпілого, що підтверджуватиме наявність в особи фізичного захворювання чи фізичної вади, особливого психологічного стану або психічного розладу, так і на сукупності доказів, які свідчать про існування тяжких особистих сімейних або інших обставин

Обставини справи: згідно з вироком місцевого суду ОСОБА_2 і ОСОБА_1 визнано винуватими у тому, що вони здійснювали вербування громадянок України з використанням їх уразливого стану з метою їх подальшої сексуальної експлуатації на території Об'єднаних Арабських Еміратів. Позицій судів першої та апеляційної інстанцій: за вироком місцевого суду ОСОБА_2 і ОСОБА_1 засуджено за ч. 2 ст. 149 КК. Апеляційний суд залишив без зміни вказаний вирок місцевого суду. У касаційних скаргах засуджений ОСОБА_1 та його захисник зазначають, що залишилося нез'ясованим питання, чи перебували потерпілі в уразливому стані, під час досудового розслідування та судового розгляду не було встановлено наявності такого стану потерпілих, а для підтвердження цього стану комплексні психолого-психіатричні експертизи не проводилися. Позиція ККС: залишено без зміни рішення судів попередніх інстанцій.

Обґрунтування позиції ККС: як убачається з матеріалів кримінального провадження, суди першої та апеляційної інстанцій всебічно та повно перевірили доводи сторони захисту про відсутність у діях ОСОБА_2 та ОСОБА_1 складу інкримінованого їм кримінального правопорушення, а саме ознак використання ними уразливого стану потерпілих. На спростування цих доводів суди послалися на показання в судовому засіданні потерпілої ОСОБА_6 про те, що вона погодилася на поїздку за кордон для надання сексуальних послуг з причин свого уразливого стану внаслідок матеріальних проблем; письмові докази, зокрема, матеріали, що підтверджують наявність у потерпілих кредитної заборгованості, дані оперативно-розшукових заходів, якими встановлено, що ОСОБА_2 та ОСОБА_1 було відомо про існування у потерпілих заборгованостей за кредитним зобов'язанням.

Ураховуючи визначення поняття «уразливий стан особи» у п. 2 примітки ст. 149 КК вбачається, що уразливий стан особи може бути двох видів: 1) стан особи, який позбавляє або обмежує її здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям; 2) збіг тяжких особистих, сімейних чи інших обставин.

Тому висновок про наявність або відсутність такого стану потерпілого та його використання обвинуваченим під час вчинення злочину може базуватися як на результатах медичної, психологічної, психіатричної або комплексної експертизи потерпілого, що підтверджуватиме наявність у особи фізичного захворювання чи фізичної вади, особливого психологічного стану або психічного розладу, так і на сукупності доказів існування тяжких особистих сімейних або інших обставин. При цьому уразливий стан потерпілої особи є оцінним поняттям, а тому його наявність визначається органами досудового слідства та суду на підставі аналізу конкретних обставин кримінального провадження. Виходячи з досліджених доказів, суди дійшли правильних висновків, що обвинувачені ОСОБА_2 та ОСОБА_1 усвідомлювали мету своїх дій та діяли заради її досягнення — сексуальної експлуатації в Об'єднаних Арабських Еміратах жінок, яких вони підшуковували і сприяли їх виїзду з такою метою. Вчиняючи ці дії з вербування потерпілих, вони не володіли іншою інформацією про їх матеріальний стан, окрім тої, яку надавали їм самі потерпілі, а тому сприймали їх як таких, що перебували в уразливому стані. Твердження у касаційній скарзі захисника про необхідність проведення комплексної психолого-психіатричної експертизи для підтвердження уразливого стану потерпілих є безпідставними, оскільки такий стан не був зумовлений фізичними чи психічними властивостями або зовнішніми обставинами, який позбавляв або обмежував їх здатність усвідомлювати

свої дії (бездіяльність) або керувати ними, приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям.

2. Прецедентне право Європейського суду з прав людини щодо захисту прав уразливих верств населення : навч. посіб. / О. О. Гайдулін, В. Ю. Худолей, І. М. Шаркова. – Київ: ФОП Голембовська О.О. – 300 с. Режим доступу: https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/msc_3_copy.pdf Для підвищення надійності зберігання наведеної роботи в мережі Інтернет на випадок її знищення або втрати та можливості безперешкодного ознайомлення з оригінальним текстом в будь-який час, наводиться резервний URL-доступ забезпечений online-журналом: https://drive.google.com/file/d/1SRoni56_fnMCJXk3M5_TgA3mfl8p88nn/view

Анотація: Пропонований навчальний посібник цілісно висвітлює проблеми інтерпретації Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. Європейським судом з прав людини. Основний зміст курсу складає проблематика протидії зловживанням становищем окремих категорій уразливих осіб і груп населення. Видання призначене для студентів юридичних спеціальностей (зокрема, міжнародно-правової спеціалізації), а також для всіх, хто самостійно вивчає сучасне право прав людини. Законодавство, міжнародно-правові акти та судова практика аналізуються за станом на 01.05.2018 р.

3. Актуальні проблеми кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. / за заг. ред В.В. Топчія; наук. ред. В.І. Антипова. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. – 896 с. Режим доступу: https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d49d90fc-17f9-4b91-8c8e-ba7b576dfd51/content Для підвищення надійності зберігання наведеної роботи в мережі Інтернет на випадок її знищення або втрати та можливості безперешкодного ознайомлення з оригінальним текстом в будь-який час, наводиться резервний URL-доступ забезпечений online-журналом: https://drive.google.com/file/d/1R6tTLEEyrr-5qxjLSYet7A0ge-wdbok2/view

Анотація. Навчальний посібник підготовлений науковцями кафедри кримінального права та кримінології Університету ДФС України. В ньому на ґрунті сучасних досягнень теорії кримінального права розглянуті актуальні питання кваліфікації злочинів, які викликають утруднення в судові практиці. Проаналізовані склади злочинів, передбачені новими статтями Особливої частини Кримінального кодексу України, а також статтями, редакція яких в останні роки була змінена. Наявність розділу, в якому розглядаються загальні основи кримінально-правової кваліфікації, а також викладення матеріалу відповідно до навчальної програми з курсу кримінального права, відрізняють цю роботу від науково-практичного коментаря Кримінального кодексу. Разом з тим особлива увага, що приділена ускладненим ситуаціям кримінально-правової кваліфікації (повторність та сукупність злочинів, конкуренція правових норм тощо), свідчать про значення посібника для практики. Для суддів, адвокатів, працівників правоохоронних органів, студентів та курсантів юридичних вищих навчальних закладів.

Текст поняття. Поняття **уразливого стану є оціночною юридичною категорією, може бути двох видів** (фізіологічний та соціальний): **1) Фізіологічний** – «зумовлений фізичними чи психічними властивостями або зовнішніми обставинами стан особи, який позбавляє або обмежує її здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керу-

вати ними, приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконними діям». Такий стан особи може бути викликаний: а) психічними властивостями (наявність певних захворювань, розладів або відхилень в психічній діяльності тощо); б) фізичними властивостями (неможливість чинити опір незаконним діям через фізичну хворобу, певні фізичні вади тощо); в) певними зовнішніми факторами (наприклад, шляхом застосування снодійних чи наркотичних засобів до потерпілого). **2) Соціальний** – це збіг тяжких особистих сімейних або інших обставин. Сукупність таких обставин змушує людину погодитись бути експлуатованою. При цьому, для наявності соціального уразливого стану не є характерним обмеження здатності особи усвідомлювати свої дії, керувати ними та чинити опір неправомірному впливу. Тому наявність такого стану має, насамперед, підтверджуватись не результатами експертиз, а сукупністю доказів існування низки тяжких особистих сімейних або інших обставин. На кваліфікацію злочину, передбаченого ст. 149 КК не впливає згода потерпілого на його подальше неправомірне використання з метою експлуатації.

4. Стаття. Відокремлення понять безпорадного та уразливого станів особи у кримінальному праві України / Ярослав Гришин та Партнери // 10 лютого 2017. - URL: https://gryshyn-partners.com.ua/95_v_dokremlennya_ponyat_bezporadnogo_ta_urazlivogo_stan_v_osobi_u_krim_nal_nomu_prav_ukraini_

Текст статті. У Кримінальному кодексі України (далі — КК України) існують два поняття, які визначають особливості потерпілого від злочину. Це поняття безпорадного та уразливого станів особи, різниця між якими, на перший погляд, відсутня. Обидва стани означають неспроможність особи за певних суб'єктивних чи об'єктивних обставин, усвідомлювати характер дій, жертвою яких стає ця особа, або протидіяти незаконним діям винного чи зовнішнім чинникам. Та в силу певних причин законодавець вирішив передбачити обидва з цих понять у законі України про кримінальну відповідальність.

Аналіз наукових праць приводить до висновку про неповноту дослідження проблеми відокремлення понять безпорадного та уразливого станів особи; існуючі дослідження не дають повної картини відмінностей цих понять. Тому слід надати їх порівняльну характеристику, попередити їх ототожнення.

Поняття безпорадного стану особи вживається у статтях 135 (залишення в небезпеці), 143 та 144 (як кваліфікуюча ознака при порушенні встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини та при насильницькому донорстві відповідно), 152 (зґвалтування), 153 (насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом), 314 (як кваліфікуюча ознака при незаконному введенні в організм наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів) Особливої частини КК України.

Ситуацію з поняттям безпорадного стану особи ускладнює наявність його у нормі Загальної частини як обставини, яка обтяжує покарання (норма частини 1 статті 67 КК України). Це зумовлює можливість його застосування навіть до тих складів злочинів, у яких поняття безпорадного стану не вживається у відповідних нормах Особливої частини КК України. Так, відповідно до пункту 5 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про хуліганство», хуліганством, яке супроводжувалось винятковим цинізмом, можуть бути визнані дії, поєднані з демонстративною

зневагою до загальноприйнятих норм моралі, наприклад, проявом безсоромності чи грубої непристойності, знущанням над хворим, дитиною, особою похилого віку або такою, яка перебувала у безпорадному стані, та ін. [1] Таким чином, безпорадний стан особи може бути складовою кваліфікуючої ознаки злочину, навіть тоді, коли як такий безпосередньо не названий у диспозиції статті Особливої частини КК України.

Стаття 135 КК України вводить деяке прояснення щодо визначення поняття безпорадного стану особи. До нього, відповідно до цієї статті, віднесено малолітство, старість і хворобу [2]; при цьому цей перелік безпорадних станів особи не є вичерпним. Окрім того, норма статті 135 визначає безпорадний стан як чинник, що зумовлює позбавлення можливості вжити заходів щодо самозбереження у разі перебування людини в небезпечному для житті стані.

Пилипенко Є.О. навів спробу розтлумачити поняття іншого безпорадного стану особи. Іншим безпорадним станом, на його думку, може бути визнано втрату особою свідомості, перебування її у стані тяжкого наркотичного, токсичного чи алкогольного сп'яніння, у шоковому стані, зумовленому, наприклад, пожежею, стихійним лихом чи загибеллю близької їй людини, або у стані, коли особа фізично не може виправити ситуацію, в якій вона опинилась [3, 181] Верховний Суд України в ухвалі колегії суддів Судової палати у цивільних справах від 19 березня 2008 року визначив, що безпорадний стан слід розуміти як безпомічність особи, неспроможність її своїми силами через похилий вік, тяжку хворобу або каліцтво фізично та матеріально самостійно забезпечити умови свого життя, у зв'язку з чим ця особа потребує стороннього догляду, допомоги та піклування [4].

Проте наведена позиція не є обов'язковою для врахування судами. Відповідно до частини 6 статті 368 Кримінального процесуального кодексу України (далі — КПК), суд зобов'язаний враховувати висновки Верховного Суду України, викладені в його ухвалах, у випадках, передбачених частиною другою статті 455 і частиною другою статті 456 КПК [5]. Згадані статті відсилають до статті 445 КПК, в якій названо підстави, ухвали з яких не можуть постановлятися Судовою палатою з цивільних справ Верховного Суду України.

Загального для кримінального права України визначення безпорадного стану особи Верховний Суд України не надає. Тому слід звернутися до його висновків, даних в ухвалах за справами про злочини, у диспозиціях про склад яких згадано поняття безпорадного стану особи.

В ухвалі колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 5 липня 2007 р. у справі про злочин, передбачений статтею 152 КК України (зґвалтування), зазначає, що **безпорадний стан потерпілої особи** — це такий фізичний або психічний стан потерпілої, коли вона не здатна усвідомлювати характеру і значення вчинюваних із нею дій або, усвідомлюючи їх, не може чинити опір ґвалтівникові [6].

Виходячи з наведеного визначення, слід умовно поділити безпорадний стан особи на фізичну безпорадність (що полягає у неможливості чинити опір вчинюваним з особою діям) та психічну безпорадність (що полягає у неможливості усвідомлення потерпілою особою характеру вчинюваних з нею дій).

До характеристики безпорадного стану особи необхідно додати можливість поставлення потерпілої особи у такий стан самим суб'єктом злочину. Прикладом є залишення в небезпеці: диспозиція частини 1 статті 135 визначає як потерпілого й таку особу, що була поставлена в небезпечний для життя стан суб'єктом злочину.

Далі слід перейти до характеристики поняття уразливого стану особи. Це поняття вживається у статтях 149 (торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини), 258-1 (втягнення у вчинення терористичного акту), 303 (сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією) КК України.

У примітці 2 до статті 149 КК України знаходимо визначення: «у статтях 149 та 303 цього Кодексу під уразливим станом особи слід розуміти зумовлений фізичними чи психічними властивостями або зовнішніми обставинами стан особи, який позбавляє або обмежує її здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям, збіг тяжких особистих, сімейних або інших обставин» [2]. При цьому не згадано про визначення уразливого стану особи в цілях статті 258-1 КК України. Та, виходячи з того, що законодавством не передбачено іншого визначення уразливого стану особи, визначення, надане у примітці 2 до статті 149 КК України, правильним для усіх випадків його застосування.

Таким чином, одразу слід навести два окремі види уразливого стану особи:

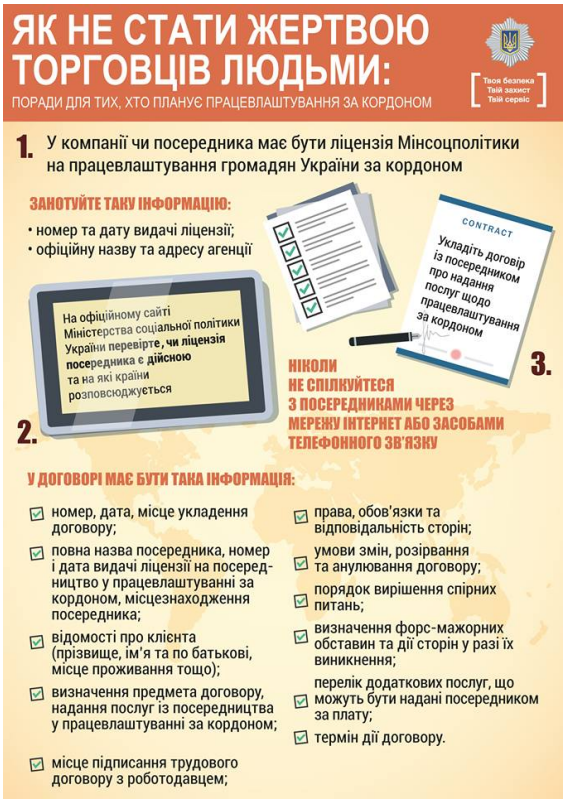
1) збіг тяжких особистих, сімейних та інших обставин;

2) власне уразливий стан особи, зумовлений її фізичними або психологічними властивостями.

Хоча у науковій літературі не дається класифікація уразливого стану особи на психічну та фізичну уразливість, все ж слід вважати, що така класифікація існує. Такий висновок робимо, беручи до увагу частину визначення уразливого стану: «стан особи, який позбавляє або обмежує її здатність чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям».

Наведена вище класифікація має практичне значення при відмежуванні психічної безпорадності від психічної уразливості. Ключовою відмінністю цих двох станів, на думку автора, є те, характер яких саме дій потерпіла особа не може усвідомлювати. Відповідно, у випадку психічної безпорадності особа не може усвідомити характер вчинюваних з нею дій; а у випадку психічної уразливості особа не може усвідомити повною мірою характер своїх дій.

Таке розмежування є доречним, виходячи зі специфіки складів злочинів, у яких використовуються ті чи інші поняття. Наприклад, малолітня особа при вилученні у неї крові не може усвідомити характер вчинюваних з нею дій та не передбачає наслідків, і нібито надає мовчазну згоду на таке вилучення; така ж особа, не усвідомлюючи характеру дій суб'єкта злочину, не виявляє спротиву вступити з нею у статевий зв'язок; знову ж таки, малолітня особа, не знаючи в силу свого віку про небезпеку наркотичних засобів, не чинить спротиву при їх введенні у її організм. В усіх трьох випадках особа в силу свого віку не усвідомлювала значення дій, що з нею вчиняються, тому перебувала у стані безпорадності. До того ж, КК України у диспозиції статті 135 визначено, які саме категорії осіб перебувають в безпорадному стані, так би мовити, «за визначенням» (малолітні, старі, хворі), через певні психічні особливості.

Натомість, ті склади злочинів, у диспозиції яких згадується про уразливий стан особи, для того, щоб вважатися закінченими, можуть бути вчинені за наявності «згоди» на це особи, яка перебуває в уразливому стані. У всіх трьох випадках особа вербується або втягується (вербується для здійснення щодо неї угоди; або втягується у вчинення терористичного акту; або втягується у заняття проституцією). У всіх трьох випадках уразливим станом характеризується особа, що погоджується на те, щоб стати учасником або жертвою подальших протизаконних дій (потерпілою особою від торгівлі людьми, співучасником терористичного акту або особою, що займається проституцією). Тому уразливий стан, на відміну від безпорадного, виражає ставлення особи до дій, які вчиняються (вчинятимуться) нею самою. Внаслідок цього можна провести паралель між такою ознакою потерпілого, як уразливий стан, та такою ознакою суб'єкта злочину, як обмежена осудність. І з цих підстав — зробити висновок про те, що уразливий стан (а саме психічна уразливість) особи як поняття було запроваджено як аналог обмеженої осудності, що, на відміну від останньої, застосовується як ознака потерпілої особи, а не суб'єкта злочину.

Інша ситуація виникає з порівнянням фізичної безпорадності та фізичної уразливості. Виходячи з визначення уразливого стану особи, фізичну уразливість можна охарактеризувати як нездатність в силу певних причин чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям. І це вичерпна характеристика фізичної уразливості: вона виявляється виключно по відношенню до насильницьких або інших протизаконних дій (наприклад, хвороба особи не дозволяє їй завадити незаконній її передачі іншій особі з метою експлуатації).

Фізична безпорадність виявляється не лише по відношенню до насильницьких або інших протизаконних дій суб'єкта злочину. Наприклад, особа має піклуватися про іншу, хвору, особу, проте залишає цю особу без належного догляду, і та внаслідок цього помирає. В даному випадку безпорадність особи означає неможливість її самостійно вжити заходів до самозбереження. Отже, фізична безпорадність може виявитися також по відношенню до зовнішніх об'єктивних факторів.

Відповідно до викладених у роботі міркувань слід зробити наступні висновки:

1. Як безпорадний, так і уразливий стан особи необхідно поділяти на фізичну безпорадність або уразливість, та психічну безпорадність або уразливість, відповідно до того, чи особа не може усвідомлювати значення певних дій, чи вона не може протидіяти певним діями або обставинам.

2. Психічна безпорадність полягає у неможливості потерпілого в силу певних обставин усвідомити характер дій, що з ним вчиняє суб'єкт злочину. Натомість, психічною уразливістю є неможливість повною мірою усвідомити самою потерпілою особою значення своїх дій або керувати ними.

3. Фізичною уразливістю є нездатність потерпілої особи в силу певних причин чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям. Фізична безпорадність є поняттям з ширшим обсягом, що охоплює також і неможливість особи вжити заходів до самозбереження.

Література

1. Про судову практику у справах про хуліганство: постанова Пленуму Верховного Суду України від 22.12.2006 № 10: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/va010700-06.

2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 // Відомості Верховної Ради України. — 2011. — № 25. — Ст. 131.

3. Пилипенко Є.О. Об'єкт у складі злочину «залишення в небезпеці» / Пилипенко Є.О. // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. — 2011. — № 2. — С. 175-182.

4. Ухвала колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 19 березня 2008 р. (витяг) // Вісник Верховного Суду України. — 2008. — № 9 (97): [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/92B5BC88C48E6483C22574D4002AA9EE?OpenDocument

5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — № 9-10. — Ст. 88.

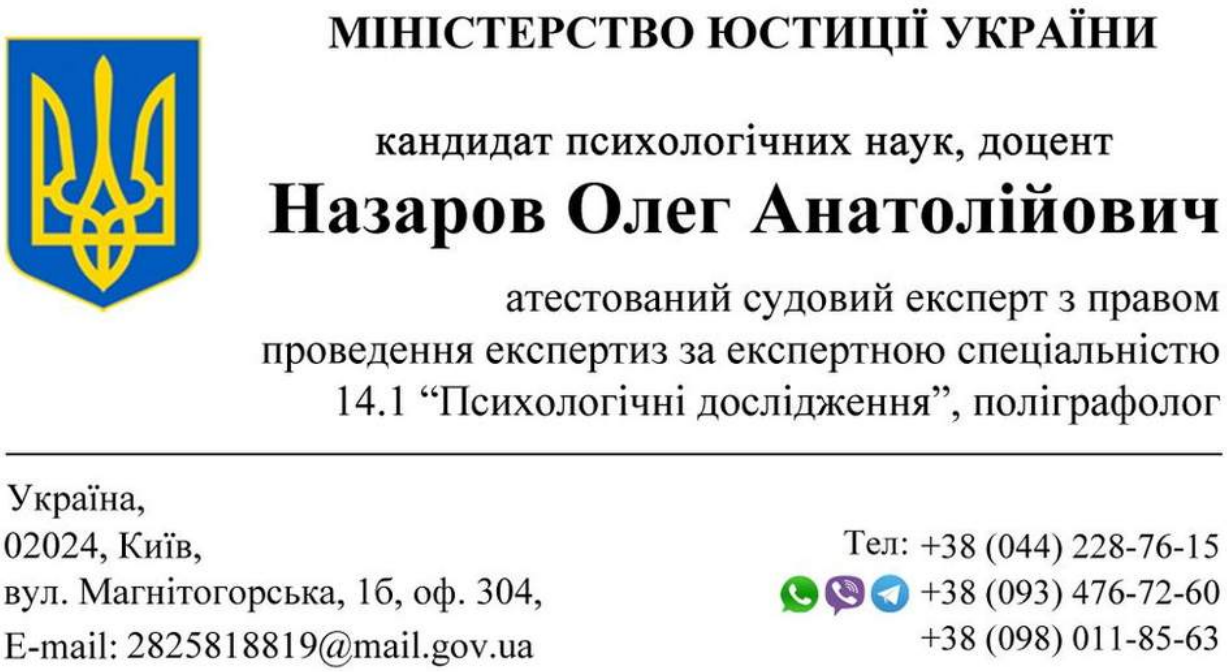
6. Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 5 липня 2007 р. (витяг) // Вісник Верховного Суду України. — 2008. — № 12 (88): [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/6AD31F6D9FF50907C22573CA0045E841?OpenDocument

Додатково, **Переказати кошти для допомоги Збройним Силам України та гуманітарної допомоги з платіжної картки**

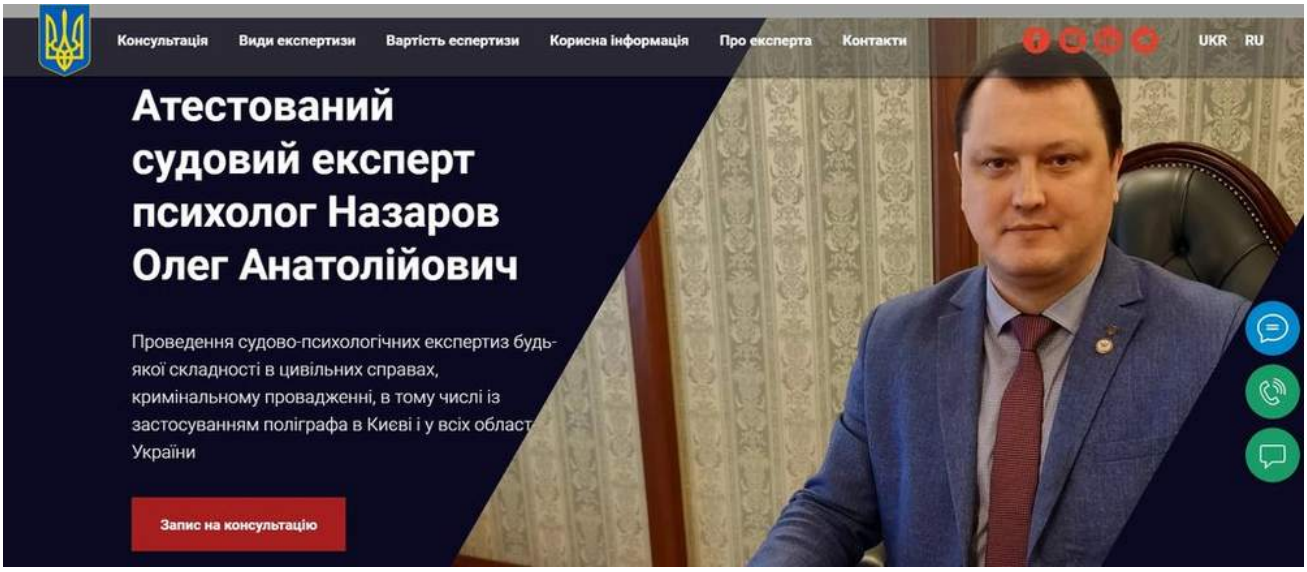
Традиційно, нагадуємо користувачам журналу, що науковий журнал запроваджує надання послуг **«Консультація»: запит на проведення судово-психологічної експертизи за різними підставами, у тому числі відшкодування моральної шкоди завданою військовими злочинами, із застосуванням поліграфа** на замовлення зацікавлених осіб, суду, правоохоронних органів згідно процесуальних кодексів. - URL: http://expertize-journal.org.ua/konsultacia **Телефон для термінового дзвінка судовому експерту:** +38 093 476 72 60 (Viber, Telegram, Whatsapp).

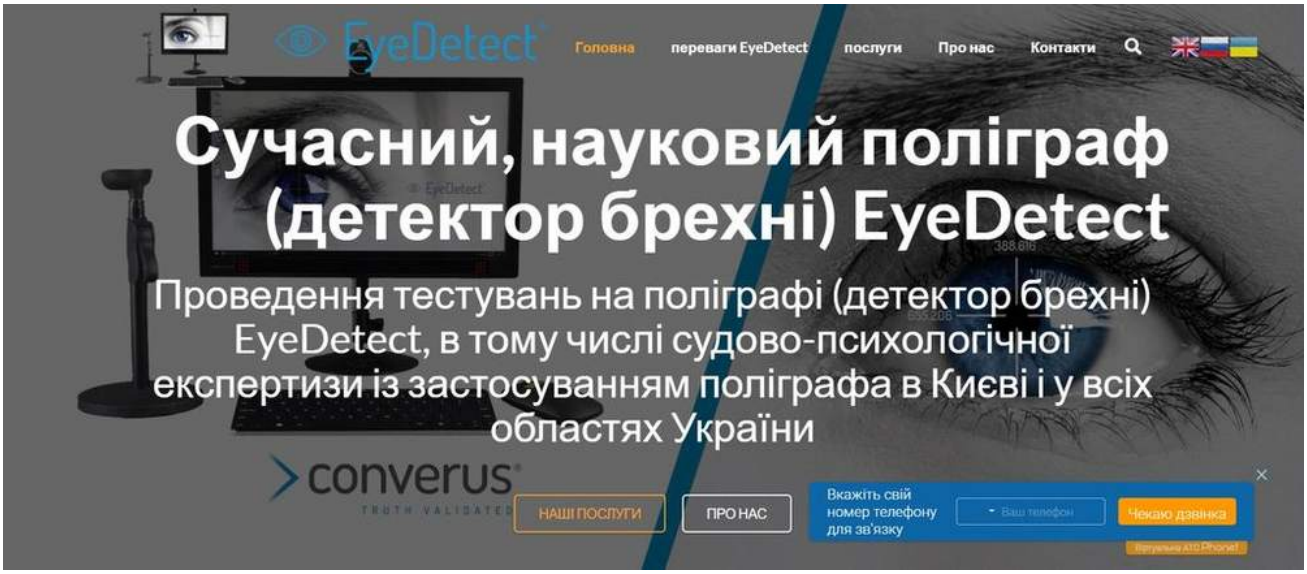
Звертаємо увагу, організація проведення професійних консультацій всім зацікавленим, здійснюється членом Президії Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України, головним редактором журналу, атестованим судовим експертом психологом (поліграфологом), кандидатом психологічних наук, доцентом Назаровим Олегом Анатолійовичем.

Офіційній Інтернет-сайт щодо призначення та проведення судово-психологічної експертизи, судового експерта психолога (поліграфолога) Назарова О.А. (свідоцтво Міністерства юстиції України від 09.07.2020 №2035)

Офіційний Інтернет-сайт щодо призначення та проведення судово-психологічної експертизи із застосуванням поліграфа, тестувань на поліграфі в Україні за міжнародними стандартами (поліграф EyeDetect, розробник Converus Inc., USA)

Продаж портативного обладнання для поліграфа **Mobi підлокітники Polygraph в Україні (Схвалено президентом Міжнародного співтовариства поліграфологів, ISOPE, США)**

В Україні затверджена кваліфікаційна характеристика професії «Поліграфолог» та 25 жовтня 2021 року уведена сама професія «Поліграфолог» змінами № 10 до Національного класифікатора професій ДК 003:2010

Надання послуг щодо розробки та проведення групових тренінгових занять за різними напрямами судово-психологічної експертизи в сучасному судочинстві, у тому числі із застосуванням поліграфа

Незалежній не державній професійній атестованій судово-психологічній експертизі в Україні бути: історія однієї перемоги або про можливість призначення першої недержавної професійної атестованої судово-психологічної еспертизи з 09 липня 2020 року

Електронна бібліотека судді, адвоката, психолога, батьків: «Допит, опитування дитини в суді». Методичні рекомендації, нормативні документи, постанови Верховного Суду

Огляд змін до законодавства України: процесуальний статус спеціаліста у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки з 1 липня 2020 року

Електронна бібліотека правозахисника України. Серія: Застосування рішень Європейського суду з прав людини в українському судочинстві

Електронна бібліотека судді України: квітень 2020 року (більше 70 книг)

Колекція зразків клопотань про відкладення розгляду справи у зв'язку із впровадженням карантину та типові зразки заяв, які подаються до суду станом на 20 березня 2020 та оголошення ДСА України від 19 березня 2020

References

1. Verkhovnyi Sud. Urazlyvyi ta bezporadnyi stan osoby: dokumenty, pravova pozytsiia VS, poniattia, oznaky, osoblyvosti kvalifikatsii urazlyvoho ta bezporadnoho stanu osoby v sudovomu protsesi, kryminalnomu pravi v Ukraini [Vulnerable and Helpless State of a Person: Documents, the Supreme Court's Legal Position, Concepts, Features and Specifics of Legal Qualification in Court Proceedings and Criminal Law of Ukraine]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2022. Vol. 7, No. 4 (40). URL:

https://expertize-journal.org.ua/normativnie-documenti/6934-ponyattya-oznaki-osoblivosti-kvalifikatsiji-urazlivogo-ta-bezporadnogo-stanu-osobi-v-sudovomu-protsesi-kriminalnomu-pravi (onovlena versiia vid 13.07.2022). [in Ukrainian].